

مجموعه مقالات همایش

ابعاد حقوقی تحریم‌های بین‌المللی شورای امنیت

به اهتمام:

دکتر مهدی مؤمنی

استادیار دانشگاه پیام نور

مجمع علمی و فرهنگی مجد

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار.....
۱۳	دیوان دادگستری اروپا و حفاظت از حریم حقوق بین الملل در قبال شورای امنیت.....
۲۴	تحریم ها از منظر قانونیت و مشروعیت..... دکتر سیدقاسم زمانی
۳۲	ابعاد اخلاقی و حقوقی تحریم های بین المللی..... اسد اردلان
۳۹	وضع تحریم های بین المللی توسط شورای امنیت: ضرورت ها، محدودیت ها..... دکتر مهدی مومنی
۶۰	اصول حقوق بشر اسلامی و تحریم های بین المللی..... دکتر عباسعلی سلطانی بهاره رضانپس علی قیاقه شیرزادی
۸۱	تأثیر تحریم های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران بر حقوق بشر..... ارشد ایزدی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآورنده
مشخصات نشر
شابک
موضوع
شماره افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیوبی
شماره کتابشناسی ملی

همایش ابعاد تحریم های بین المللی از منظر موازین حقوق بشر (بخش پنجم): ۱۳۹۱ دامغان
مجموعه مقالات همایش ابعاد حقوقی تحریم های بین المللی شورای امنیت انه اهتمام مهدی مومنی
تهران، مجد، ۱۳۹۲
۸-۱۲۰-۱۲۰-۱۹۳-۶۰۰-۹۷۸
تحریم (حقوق بین الملل) -- کنگره ها
مومنی، مهدی، گردآورنده
KZ6۳۷۴/۵۸ ۱۳۹۲
۳۳۷/۱۱۷
۳۱۴۹۲۰۹

مجموعه مقالات همایش ابعاد حقوقی تحریم های بین المللی شورای امنیت

به اهتمام: دکتر مهدی مومنی
انتشارات مجد
چاپ اول: ۱۳۹۲ تعداد: ۲۰۰ نسخه
قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است.
دفتر مرکزی:

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید نظری، پلاک ۱۰۸
تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۰۹۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۱۲۰-۸
ISBN: 978-600-193-120-8

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تبریز، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۰۰۹۹۸
شعبه دارهیهست: خیابان زهرایهست (میرزا جاوید)، تقاطع شهدای زاندارمری، پلاک ۵۷، تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴
شعبه کریمخان: بلوار کریمخان، بعد از خر دهنه شمالی، پلاک ۱۴۳، واحد ۱ شرقی - تلفن: ۸۸۸۳۴۳۲۷
شعبه یزد: خیابان فرخی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۶۲۴۸۶۷۰ - ۳۵۱
شعبه مشهد: خیابان دانشگاه، بعد از چهارراه دکتر، بازار کتاب گلستان، پلاک ۲، تلفن: ۸۴۰۵۵۳۷
www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw6@yahoo.com

سیستم اشتراک پذیری و مجد:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۰۸۸۷۶۷۷۷ به شماره ۰۰۱۰۰۸۸۷۶۷۷۷
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید میرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

تحریم های هوشمند و بررسی آثار نامطلوب آن بر حقوق اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی ۲۵۳

سحر بهمنی
فخرالدین ابوبیه

بررسی ابعاد و آثار ضد حقوق بشری تحریم بین المللی بانک مرکزی و راهکارهای مقابله با آن ۲۶۴

حسین قربانیان
مجیدهراتیان نژادی

بررسی اثرات زیانبار تحریم های بین المللی بر حقوق بشر با بررسی موردی تحریم های شورای امنیت علیه عراق در دهه ۱۹۹۰ ..... ۱۱۳

جعفر زنگنه شهرکی

تحریم های اقتصادی شورای امنیت و حقوق بشر ۱۳۶

نگین صابری

نقد مبانی حقوقی تحریم های بین المللی و مشروعیت یا عدم مشروعیت آنها ۱۵۵

علی امیرنوبر

حق دسترسی به دارو و تحریم های اعمال شده علیه ایران : استانداردها و تعهدات ۱۸۲

آمنه دهشیری
محمد شریف شاهی

دلایل حقوقی تحریم کنندگان بین المللی ۱۹۸

عباسی کچجه اجیرلو
دکتر ایوج گلدوزیان
دکتر محمود عرفانی

رویکرد سازمان عفو بین الملل در قبال تحریم های اقتصادی شورای امنیت ۲۲۰

محمود گلستانی
الهام پهلوانی

بررسی تحریم ها در پرتو حقوق بین الملل بشر ۲۴۳

مهتاز طهماسبی فرد
علیرضا طوقانی خوراسگانی

اصول حقوق بشر اسلامی و تحریم‌های بین‌المللی

دکتر عباسعلی سلطانی^۱

بهاره رضاناسب^۲

علی قیافه شیرزادی^۳

چکیده

حقوق بشر Human Rights لازمه طبیعت و حقوقی است که پیش از پیدایی دولت وجود داشته و مافوق آن است و بدین جهت دولت‌ها باید آن را محترم بشمارند. پاره‌ای حقوق از لحاظ کرامت و شرافت انسانی، بنیادی و برای اینکه انسان بتواند رسالت خود را انجام دهد ضروری است. از دیدگاه اسلام همه انسان‌ها، در این که آفریده خداوند هستند شریکند و این اشتراک در خلقت و آفرینش، حداقلی از حقوق را برای همه انسان‌ها موجب می‌شود که این امر به جهانی شدن برخی حقوق که در همه ادیان به رسمیت شناخته شده است، ربط دارد.

تحریم Sanction، تدابیر قهرآمیزی است که توسط کشور یا گروهی از کشورها، علیه کشوری که به قوانین بین‌المللی تجاوز کرده یا از معیارهای اخلاقی مقبول تخطی کرده باشد، اعمال می‌شود. هدف تحریم‌کننده آن است که کشور متخلف را مجبور کنند تا دست از اعمال خود بردارد یا لاقبل برای پایان دادن به رفتار غیرقابل قبول خود پشت میز مذاکره بنشیند. از سوی دیگر، بسیاری تحریم‌ها جنبه شخصی داشته و کشورهای توسعه یافته، به خصوص ایالات متحده آمریکا، تحریم‌های فراوانی را نسبت به کشورهایی که در گروه دوستانش قرار نمی‌گیرند، لحاظ می‌کنند. از جمله این کشورها،

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد ۰۹۱۵۳۱۳۷۰۷۷ Asoltani40@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد ۰۹۱۵۶۸۶۲۰۶۹

baharerezanasab@yahoo.com

۳- دانشجوی کارشناس ارشد علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد ۰۹۱۵۳۱۳۶۸۴۵

ali.shirzadi@2011gmail.com

ایران اسلامی است که از انقلاب اسلامی، همواره در تحریم‌های شدید اقتصادی و سیاسی غرب و آمریکا بوده است.

در این مقاله نویسندگان ضمن تبیین اصول حقوق بشر اسلامی و تطبیق آن با اعلامیه حقوق بشر، به عدم تطابق و ناسازگاری تحریم‌ها علیه ایران در زمان کنونی دست یافته بلکه بر آنست که مواردی از این تحریم‌ها از سنخ جنایت علیه بشریت و آشکارا مخالف اصول اولیه حقوق بشر است.

کلید واژگان: حقوق بشر، اصول اسلام، تحریم‌های بین‌المللی، جنایت علیه بشریت.

مقدمه

«وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا»

ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا بر نشانده‌ایم و از پاکیزه‌ها روزی‌شان داده و آنان را بر بسیاری از آفریده‌های خویش برتری خاصی داده‌ایم» (اسراء/۷۰).

تحریم ابزاری در جهت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است که می‌تواند به منظور نیل به اهداف مختلفی چون بازدارندگی^۱، پیروی^۲، تنبیه^۳ و غیره باشند (عزیزنژاد و سیدنورانی، ۱۳۸۱: ۲). تحریم‌ها ممکن است اقتصادی، سیاسی، ارتباطی، نظامی و فناوری و اخیراً تحریم‌های هوشمند^۴ باشند.

به لحاظ روش اعمال تحریم‌ها ممکن است «یک‌جانبه» که فقط از سوی کشور قدرتمند باشد و یا به روش «چندجانبه» صورت گیرد که گروهی از کشورها مبادرت به چنین تحریم‌هایی از طریق سازمان‌ها و اتحادیه‌ها می‌نمایند. پرکاربردترین و موثرترین تحریم‌ها، تحریم‌های اقتصادی است که از سوی شورای امنیت به‌تازمان ملل علیه کشورهایایی که براساس ماده ۴۱ منشور مشمول چنین تحریم‌هایی می‌گردند، اعمال

1- Compliance

2 - Deterrence

3 - punishment

4 - Smart sanctions

می‌شود. این تحریم‌ها از دهه ۹۰ به این سو رشد قابل توجهی نموده‌اند به گونه‌ای که از آن به عنوان «دهه تحریم» یاد می‌شود.

اما حقوق بشر شامل آن دسته از حقوق مخصوص انسان است که برای حفظ شأن و کرامت انسان و حمایت از او مورد احترام بوده و به صرف انسان بودن واجد آن است فارغ از خصوصیات دیگری مثل رنگ پوست، نژاد و ... بدیهی است در اعمال تحریم‌های گوناگون و خصوصاً اقتصادی علیه یک کشور، تزییع حقوق بشری ملت کشور مورد تحریم محتمل است به گونه‌ای که حتی در اعمال تحریم‌های اقتصادی حقوق بنیادینی از مردم یک کشور، مورد هتک و تزییع قرار گرفته است. تحریم‌ها به طور کلی در حقوق بین‌الملل دارای مشروعیت‌اند مگر آنکه هدف از آن اعمال فشار و سلطه بر سایر کشورها و یا مغایر با تعهدات قراردادی کشورها باشد (فرخ‌سیری، ۱۳۸۷: ۲). شایان ذکر است که دو پیش فرض در زمینه‌ی به کارگیری تحریم‌ها از طرف شورای امنیت وجود دارد:

الف) حکومت کشور مورد تحریم، با ارزیابی هزینه‌های تحریم اعمال شده و منافع حاصل از رفتار مورد تحریم، روش و رفتار خود را بر مبنای خواست شورا تغییر خواهد داد.

ب) شورا با اعمال تحریم، خواستار ایجاد فشار سیاسی در درون کشور از طریق تحریم‌های اقتصادی و اثرگذاری بر مردم است (مصفا، سایت همشهری).
به هر حال در خصوص تحریم‌ها مباحث مورد بررسی به طور خاص به اعمال تحریم‌های اقتصادی و تطبیق این تحریم با حقوق بشر موجود در اسناد بین‌المللی معطوف می‌باشد.

کرامت انسانی و حقوق بشر: مفهومی در گذر زمان

امروزه یکی از موضوعات مهم مورد توجه در عرصه بین‌الملل، مقوله حقوق بشر و کرامت انسانی است که حساسیت بسیاری نسبت به رعایت آن وجود دارد. در بسیاری از کشورها، نهادها و کمیته‌هایی برای پیگیری این موضوع در نظر گرفته شده است. حقوق بشر یکی از مفاهیم کلیدی حقوق بین‌الملل است. سالهاست که مجادلات سیاسی

و رسانه‌ای فراوانی میان کشورهای غربی و اسلامی بر سر حقوق بشر در جریان است. هر یک از آنها یکدیگر را به نقض حقوق بشر متهم می‌کنند. این امر نشان دهنده اهمیت مقوله حقوق بشر است، به خصوص که کشورهای بزرگی مانند آمریکا و کشورهای غربی همواره از حربه حقوق بشر بر علیه کشورهای دیگر از جمله کشورهای جهان سوم استفاده می‌کنند.

نگاهی به سیر تحول مفهوم حقوق بشر نشان می‌دهد که از دیرباز متفکران و اندیشمندان شرق و غرب به این مقوله اندیشیده و آثاری را در این زمینه خلق کرده‌اند. نخستین گروهی که به صورت جدی مسئله حقوق بشر و حقوق طبیعی انسان را مطرح کردند رواقیون بودند. آنها آدمیان را اعضای جامعه یگانی جهانی و همسان و برابر با یکدیگر می‌شناختند و نیز معتقد بودند که همه انواع بشر بطور مساوی می‌توانند کمال یابند و در بین آنها هیچ‌گونه امتیاز فطری وجود ندارد، اما تنها فرزندان این حقیقت را می‌فهمند و می‌دانند و هم ایشانند که خود را شهروندان جهان می‌دانند. شهر ایشان به بخشی از جهان محدود نمی‌شود، بلکه خود جهان است، شهری است که در آن حق و حقیقت حکومت جهانی دارد. همه مردمان از هر طبقه و ملیت به این میهن بزرگ تعلق دارند و به این اعتبار که دارای خردند و در فضیلت همه با هم برابرند (سیمبر، ۱۳۸۳: ۲).

بعدها دیدگاه‌های حقوق طبیعی رواقیون به امپراتوری رم منتقل شد و در میان فلاسفه و متفکران آن دیار نیز طرفداران زیادی پیدا کرد. بطوری که، سیسرون در کتاب معروف خود در باب جمهوریت می‌نویسد:

«قانون واقعی، مبتنی بر عقل سلیم، موافق با طبیعت، ناقد در همه جا، ثابت و جاویدان وجود دارد که باید بر فرامین آن گردن نهاد. این قانون منبعث از نهاد الهی است لذا نمی‌توان پیشنهاد لغو آن را داد. مجاز به انحراف از آن نیستیم... در رم و آتن یکی است و از امروز به فردا تغییر نمی‌کند... هر کس از آن اطاعت نکند، از خویشتن خویش گریخته و فطرت انسانی را نادیده گرفته است» (سیمبر، ۱۳۸۳: ۴).

بعدها که آیین مسیحیت قوت گرفت، حقوق طبیعی از رونق افتاد و حقوق الهی جانشین اندیشه حقوق طبیعی شد. از اندیشمندان این دوره می‌توان به سنت آگوستین، سنت آکوئیناس اشاره داشت. سنت آگوستین معتقد بود تنها نیروی روحانی است که

می‌تواند عدالت را برقرار سازد، این نیرو مستقل و جدا از دولت است. اما در دوره جدید بعد از رنسانس، به تدریج عده‌ای از متفکران و اندیشمندان برای مبارزه با استبداد به حربه حقوق طبیعی و حقوق بشر متوسل شدند. بنابراین، حقوق طبیعی و حقوق بشر ابزاری شد برای اندیشمندان قرن شانزدهم به بعد که بتوانند جلوی دخالت‌های بی‌حد و حرص دولت‌ها را در امور خودشان بگیرند. بعدها افرادی مانند هابز، لاک، روسو، مونتسکیو هر کدام به نوعی بر طبیعی بودن حقوق انسان تأکید داشتند و به دورانی که دوران اولیه زندگی بشر نامیده می‌شود اشاره می‌کنند که در واقع، انسان‌ها آزاد بودند و دولت و قانونی وجود نداشت و انسان براساس حقوق طبیعی زندگی می‌کرد تا اینکه دولت‌ها بوجود آمدند. با بوجود آمدن دولت‌ها، مانع بزرگی در مسیر برخورداری انسان‌ها از حقوق طبیعی پدید آمد.

بعضی از اندیشمندان مانند هابز تأکید می‌کردند در زندگی انسان‌ها، امنیت اولویت دارد و تنها دولت برآمده از قرارداد اجتماعی است که می‌تواند جلوی هرج و مرج و تعدی را بگیرد. طبق این قرارداد هرکس سهم حاکمیت خود را به فرمانروا می‌بخشید و از استقلال خود که مولود طبیعت است چشم می‌پوشد تا فرمانروا نظم و قاعده‌ای را در رابطه بین افراد جامعه وضع و اجرا کند. اما در این بین فلاسفه بشر دوستی مانند جان لاک نهایت سعی خود را در تبیین حقوق طبیعی بکار بردند. لاک معتقد بود که دولت باید در چهارچوب حقوق طبیعی عمل کند، چرا که طبیعت به انسان حقوقی داده است که به هیچ عنوان قابل سلب شدن نیست، مانند حق حیات، حق آزادی و ...

بعدها اندیشه حقوق طبیعی در نزد متفکرانی مانند کانت وارد مرحله جدیدی شد. در واقع، فلاسفه حقوق بشر تأثیر پذیرفته از تعالیم کانت است آنجا که وی بر خودمختاری انسان‌ها تأکید فراوان دارد و می‌گوید انسان قابلیت گزینش و تصمیم‌گیری عقلانی را دارد و دیگر جانوران چنان نیستند. پس انسان مستحق فضیلت، شرف و کرامت است که او را از دیگر موجودات ممتاز می‌گرداند، امتیاز انسان با انسانیت اوست (موحد، ۱۳۸۲: ۶).

به این ترتیب بود که حقوق بشر در دوره جدید با پیدایش مکتبی با عنوان مکتب «لیبرالیسم» به عنوان یکی از مسائل مهم بشری در دنیای غرب تبدیل شد. حربه حقوق طبیعی و حقوق بشر بود که مردم توانستند در دنیای غرب نظام‌های استبدادی را واژگون

کنند. بنابراین تلاش برای رسیدن به حقوق بشر در دنیای غرب یک تلاش طولانی مدت بود. تجلی عینی اندیشه‌هایی که در بالا بیان شد، اعلامیه‌های حقوق بشر در کشورهای مختلف است. این اعلامیه‌ها در پی آن بودند که قدرت حاکمان را در حیطه حقوق افراد متوقف کنند و حرمت قلمرو حقوق فردی و آزادی‌های عمومی در جهت سعادت انسان‌ها را تضمین کنند. مهمترین این اعلامیه‌ها بدین قرار است:

۱- منشور کبیر ۱۲۱۵ و اعلامیه درخواست حقوق ۱۶۸۹ در انگلستان
۲- اعلامیه حقوق دولت ویرجینیا در ۱۷۷۶ و اعلامیه استقلال ایالات متحده امریکا در ۱۷۷۶

۳- اعلامیه حقوق بشر و شهروند انقلاب کبیر فرانسه در ۱۷۸۹
۴- سرانجام در تاریخ ۱۰ دسامبر سال ۱۹۴۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر به تصویب سازمان ملل رسید و این روز بعنوان روز حقوق بشر در جهان نامگذاری شد (هاشمی، ۱۳۸۴: ۹۲).

بنابراین از دیر باز مسئله حقوق بشر یکی از مسائل بسیار مهم در دنیای غرب بوده است.

در جهان اسلام نیز از ابتدای ظهور اسلام، مسلمانان دغدغه حقوق بشر را داشته‌اند هر چند بیان این مقوله در قالب مقولاتی دیگر همچون حق الناس بیان شده است. در اسلام، بشر هم موضوع حق و هم موضوع تکلیف قرار می‌گیرد و تازه همان تکلیف هم در بخشی که مرتبط با حق الناس - در برابر حق الله است - مستلزم رعایت حقوق دیگران است، به این معنا که تکلیف یک نفر، برای نفر دوم ایجاد حق می‌کند و در واقع با بسط دامنه حق الناس در اندیشه اسلامی ما می‌توانیم به مقوله حقوق بشر برسیم.

کرامت انسان در اسلام بسیار مهم است در طول چهارده قرن گذشته فقهای اسلامی هر کدام به نوعی راجع به حقوق بشر بطور مستقیم یا غیرمستقیم بحث‌هایی را مطرح کرده‌اند، کتاب‌ها و مقالاتی را به نگارش در آورده‌اند.

تعریف حقوق بشر:

تاکنون تعریفی واحد از حقوق بشر ارائه نشده است؛ اما این نکته نباید ما را به بیراه بکشاند و این توهم را پدید آورد که درباره حقوق انسانی اتفاق نظری وجود

ندارد. در مورد پاره‌ای از این حقوق، اختلافی نیست. به‌عنوان مثال، همگی براین اعتقادند که انسان حق حیات دارد و کسی بدون مجوز قانونی حق کشتن کسی را ندارد. اما تعداد حقوقی که در آن اختلافی نیست، اندک است. به هر حال هرچند در تعریف حقوق بشر میان کشورهای جهان اختلاف نظر وجود دارد؛ اما در این که انسان، به طور فطری و طبیعی دارای حقوقی است که باید محترم شمرده شود، اختلافی وجود ندارد.

مع الوصف حقوق بشر را می‌توان در ساده‌ترین، کوتاه‌ترین و شاید هم دقیق‌ترین عبارت چنین تعریف کرد: «مجموعه حقوقی که هر فردی به صرف انسان بودن دارد» (Donnelly, 1999: 608-632).

حقوق واژه عربی از ماده حق و در لغت به معنای هستی پایدار و ثابت است، یعنی هر چیزی که از ثبات و پایداری برخوردار باشد حق است (جودی آملی، ۱۳۷۴: ۴۵) از این رو قرآن کریم پروردگار را حق می‌نامند (سوره حج / ۶۲) و منظور از واژه حقوق که در حقوق بشر بکاررفته است، «حقوق تشکیل دهنده نظام سیاسی و اجتماعی است، نه حقوقی که به لحاظ اخلاقی به عهده هر کس هست.

تعریف تحریم اقتصادی

تحریم اقتصادی (sanction-Embargo) نوعی محدودیت و فشار اقتصادی است. این گونه محدودیت باید از اشکال دیگر فشارهای نامطلوب، از قبیل محدودیت های تجاری مجاز در اساس نامه سازمان تجارت جهانی، تحریم‌های نمادین که ممکن است شامل یک مورد جزئی باشد و هدفش تأثیرگذاری بر زندگی عمومی اقتصادی نیست، و نیز تحریم‌های دیپلماتیک و تحریم های نظامی متمایز شود. (Davidsson, 2003: 45) در تعریف تحریم اقتصادی کارتر^۱ می‌گوید: "تحریم اقتصادی می‌تواند به عنوان فشارهای اقتصادی اجباری که علیه یک یا چند کشور به منظور مجبور کردن آنها به تغییر در سیاستها، و یا حداقل نشان دادن عقاید کشورهای تحریم‌کننده نسبت به سیاست‌های دیگران تعریف شود. (carter, 1987: 1166)

هوف. اور الگ^۱ معتقد است که: «تحریم عبارت است از الغای اجباری، دولتی، یا تهدید به الغای تجارت مرسوم و روابط مالی با یک کشور تحریم شده به منظور تغییر در سیاستهای آن کشور» (Hufbauer, 2001: 2).

دیویدسون تحریم اقتصادی را چنین بیان می کند: «محدودی های هماهنگ بر تجارت یا تبادلات مالی و یا هر دو به منظور تضعیف زندگی اقتصادی در یک قلمرو مشخص. وی در بیان گستره تعریف خود از تحریم می گوید: این تعریف فارغ از این است که تحریم های اقتصادی قانونی یا غیرقانونی، اخلاقی یا غیر اخلاقی است. این تعریف به هدف به اینکه هدف غایی فشارها معلوم شود نیاز ندارد و شامل همه تحریم کنندگان اعم از اینکه نهادهای خصوصی، یک کشور یا یک سازمان بین المللی باشد می شود. (Davidsson, 2003: 4)

اصطلاح تحریم (Boycott) عبارت است از امتناعی نظام یافته از برقراری روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی یا نظامی یک دولت یا گروهی خاص از دولت ها برای تنبیه یا ایجاد رفتار مورد قبول. با وجود این، کاربرد آن بیشتر در روابط اقتصادی بین المللی رایج است و کالاها و خدمات تولیدی یک دولت خاص بایکوت می شود. تحریم ممکن است عام یعنی شامل همه کالاها و خدمات و یا خاص و محدود به یک نوع یا دسته خاصی از کالاها باشد (ایوانز و نونام، ۱۳۸۱، ص ۹۶).

تحریم اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران در گذر تاریخ

ایران تا قبل از سال ۱۹۷۹ روابط اقتصادی و نظامی خوبی با آمریکا داشت. به نحوی که اوج قراردادهای فروش اسلحه از طرف آمریکا به ایران را در سال ۱۹۷۳ می بینیم. در همین دوران ایران توانست مساعدت های فراوانی از بانک جهانی ترمیم و توسعه (IBRD) و دیگر موسسات مالی مطرح جهانی دریافت دارد.

یکی از بزرگترین قراردادهای نفتی ایران در سال ۱۳۵۲ با کنسرسیومی بود که شامل کمپانیهای عظیم نفتی خارجی متشکل از ۲۸ شرکت نفتی از جمله آمریکائی و انگلیسی بود. فعالیت این شرکت در سال ۱۳۵۶ به اوج رسید و ۷/۲۰ میلیارد دلار درآمد برای ایران به ارمغان می آورد (زهرائی، ۱۳۷۶: ۱۱).

جدول سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی در ایران در طی سالهای ۱۹۷۰-۷۸ در وزارت اقتصاد و دارائی بیانگر این است که آمریکا، کشورهای صنعتی اروپا و ژاپن سهم عمده و قابل توجهی در سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران داشته‌اند و تا سال ۱۹۷۳ آمریکا پیشتاز کشورهای یاد شده می‌باشد. یکی از قراردادهای بزرگ در زمان ریاست جمهوری فورد در ژوئن ۱۹۷۴ با سفارش خرید تسلیحات نظامی از آمریکا بود. در اواخر سال ۱۹۷۴ پنتاگون تقریباً نیمی از صادرات اسلحه جهانی خود را به ایران فروخته بود (سجادپور، بی تا: ۷).

روز چهارم نوامبر سال ۱۹۷۹ کمتر از دو هفته از ورود شاه به آمریکا و سه روز بعد از دیدار الجزایر، چهارصد دانشجوی مسلمان که خود را "دانشجویان پیرو خط امام" می‌نامیدند از جمع تظاهرکنندگان جدا شده و وارد سفارت آمریکا شدند و ۵۳ نفر از آمریکائی‌های حاضر در سفارت را به گروگان گرفتند و خواستار استرداد شاه شدند. آیت الله خمینی رهبر انقلاب بعد از آگاهی از تسخیر سفارت آن را "انقلاب دوم" خواند که «از انقلاب اول مهمتر بود» (ملکی، بی تا: ۲۳).

بحران گروگان‌گیری ۴۴۴ روز ادامه یافت. تصرف سفارت بلافاصله بر روابط ایران و آمریکا اثر گذاشت. روابط رسمی بین دو کشور قطع و آمریکا برای حل این بحران مجبور شد که تمهیدات سیاسی، اقتصادی، حقوقی و نظامی علیه ایران بگیرد و مجازاتها از طرف آمریکا علیه ایران آغاز شد. گرچه گروگانها در ۲۹ دی ماه سال ۱۳۵۹ (۱۹ ژانویه سال ۱۹۸۱) آزاد شدند اما مجازات ایران هنوز ادامه دارد.

اثرات تحریم‌ها

اثرات تحریم‌ها و مجازاتها بطور کلی بستگی به اهدافی که تعقیب می‌شود، دارد. اهداف اولیه به رفتار کشور تحریم شده و اهداف ثانویه به وضعیت داخلی و انتظارات کشور تحریم کننده مربوط می‌شود. در اکثر موارد، تحریم‌های بین‌المللی اقتصادی تأثیر اقتصادی قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند، اما موفقیت سیاسی آنها خیلی کمتر بوده است (Galtung, 1967: 19) خصوصاً زمانی که کشور مورد تحریم از لحاظ اقتصادی وابستگی کمی به کشور تحریم کننده داشته و سایر کشورها نیز کشور تحریم کننده را در اجرای تحریم همراهی نکنند.

در تحریم های جمعی توسط سازمان ملل متحد، نیز اگرچه کمیته هایی برای نظارت بر اجرای تحریم، زیر نظر شورای امنیت تأسیس شده اند، لیکن در کل اجرای تحریم ها کلاً به عهده دولتها واگذار شده است. لذا چنانچه کشورهای جهان در خصوص این تحریم ها یا روشی که در آن چنین تحریم هایی می بایست اجرا گردد توافق و هماهنگی نداشته باشند، اینگونه تحریم ها اثر چندانی نخواهند داشت. از طرف دیگر جهان بازرگانی همیشه قادر به کشف روزه های گریز از این تحریم ها هستند. افزون بر این، آثار بشردوستانه منفی تحریم های بین المللی بر آسیب پذیرترین اقشار مردم دولت هدف، همواره یکی از نگرانی عمده جامعه بین المللی بوده است. یکی از نمونه های تحریم های بین المللی که باعث شد مردم کشوری در وضعیت اسفناک اقتصادی و اجتماعی قرار گیرند، کشور عراق در زمان رژیم صدام می باشد، به گونه ای که عده ای ادامه تحریم ها را نامشروع دانسته و خواستار لغو آن گردیدند (برای اطلاع بیشتر ر.ک به: طباطبایی، ۱۳۷۹، ۷۱).

اگرچه در منشور ملل متحد استفاده از تحریم ها توسط شورای امنیت برای تعدیل رفتار دولتی که صلح و امنیت را به خطر می اندازد مجاز می باشد، لیکن باید این پرسش را مطرح کرد که چنانچه هدف تحریم قابل تحقق نباشد، تا چه مدت باید آن را ادامه داد؟ با وجود این که آثار تحریم بر دولت خاطی در درازمدت مشخص می گردد، ولی افزایش بی رویه مدت اعمال تحریم ها فقط می تواند موجب شود که هزینه های بشردوستانه آنها افزایش یافته و عوارضی ببار آورد که در ابتدا پیش بینی نشده بود. از سوی دیگر در چنین شرایطی خاتمه دادن به تحریم ها این خطر را به همراه دارد که مقامات دولت های خاطی از این قبیل مشکلات تشویق شوند که ملت خود را سپر بلا قرار دهند. لذا با توجه به ویژگی عام الشمول بودن موازین حقوق بشردوستانه بین المللی، شورای امنیت ملزم است که این موازین را جهت حمایت از افراد غیرنظامی مراعات نماید. برای تحقق این هدف می توان ترتیبات عملی را به این ترتیب پیاده نمود: ضرورت ارزیابی تأثیر بالقوه تحریم ها قبل از تصویب تحریم و در طول مدت اجرای آن و سپس ضرورت نظارت بر اعمال تحریم ها بر مبنای اطلاعاتی که به این ترتیب به دست می آید و در صورت ضرورت تعدیل تحریم ها به منظور

تضمین مطابقت آنها با موازین مربوط به حقوق بشر دوستانه بین‌المللی (ممتاز، ۱۳۷۸ و ملوی، ۱۹۹۵).

آثار تحریم‌ها بر تجارت آزاد و حق توسعه و همین‌طور نتایج مخرب آن بر همسایگان دولت هدف تحریم نیز به نسبت مسائل مهمی را مطرح می‌سازد که مستلزم ارزیابی هوشیارانه است. نکته آخر اینکه، تحریم‌ها، حتی آنهایی که توسط سازمان ملل متحد وضع شده‌اند، دارای انگیزه سیاسی بوده و به صورت گزینشی اعمال شده و به شدت دست‌کاری گردیده‌اند. و در بعضی موارد بعضی از اعضای شورای امنیت اهداف خاصی را دنبال می‌کنند و سعی‌شان بر این است که منافع و اهداف موردنظر خود را در اجرای این تحریم‌ها تأمین نمایند. تحریم علیه عراق و لیبی از جمله این نمونه‌ها هستند.

دلایل و اهداف کاربرد تحریم

در توجیه تحریم، دلایل فراوانی ذکر می‌شود که عبارتند از: تمایل به تأثیرگذاری در سیاست‌ها یا حتی تغییر نظام یک کشور، تنبیه و یا مجازات یک کشور به علت سیاست‌های آن. صرف نظر از این دلایل، در برخی موارد تحریم‌ها به این دلیل برقرار می‌شوند که کشور تحریم‌کننده احساس می‌کند بایستی برای جلب نظر دیگران اقدامی بکند و این تحریم‌ها می‌تواند کمتر جنجال برانگیز باشد. در این حالت، به نظر می‌رسد اقدام سیاسی به اندازه کافی مؤثر نباشد، در عین حال توسل به نیروی نظامی نیز اقدامی افراطی محسوب می‌شود.

منطق دیگری که در برقراری تحریم‌های اقتصادی از آن یاد شده است، نشان دادن تصمیم و اراده برای اقدام است. اغلب برای این که یک کشور تصمیم و اراده خود را به منصفه ظهور برساند، به برقراری تحریم مبادرت می‌ورزد. این مورد بویژه در خصوص امریکا صادق است، زیرا این کشور برای این که بخواهد رهبری خود را در عرصه جهانی نشان دهد، به تحریم متوسل می‌شود.

«به نظر می‌رسد آنان (رؤسای جمهور امریکا) احساس می‌کنند که لازم است به نوعی مخالفت خود را با رفتارهای نامناسب خارجی نشان دهند، حتی اگر احتمال این که اقدام علیه کشور هدف در رفتار آن کشور تغییری پدید نیاورد. در این موارد، تحریم

به این علت اعمال می شود که اقدام نکردن، بیش از برقراری تحریم هزینه دارد، زیرا در صورت اقدام نکردن، سیاستمداران این کشور، اعتماد عمومی داخلی و خارجی را از دست می دهند و متهم می شوند که تمایلی به استفاده از نفوذ خود ندارد.»
(Garry Clyde Jeffrey J., and Kimbely Ann, 2000).

- به طور خلاصه، دلایل و اهداف وضع تحریم را می توان به صورت ذیل ارائه نمود:
- ✓ تمایل به تأثیرگذاری در سیاست ها یا حتی ایجاد تغییر در نظام سیاسی یک کشور؛
  - ✓ تنبیه و مجازات یک کشور به علت سیاست های آن کشور؛
  - ✓ نشان دادن مراتب مخالفت نمادین با سیاست های کشور هدف تحریم به دلایل مختلف؛
  - ✓ دادن اطمینان خاطر به مخاطبان مورد نظر در کشور تحریم کننده که دولت آن کشور با سیاست های کشور هدف مخالف است؛
  - ✓ ایجاد بی ثباتی در کشور هدف عموماً به قصد ایجاد تغییر در نظام سیاسی آن کشور،
  - ✓ کاهش توان نظامی کشور هدف؛
  - ✓ ارتقاء حقوق بشر، مقابله با تروریسم و جلوگیری از اشاعه سلاح های گسترده جمعی؛
  - ✓ برحذر داشتن کشور تحریم شده از تعقیب برخی سیاست های ناخوشایند در آینده (بازدارندگی)؛
  - ✓ به کشور تحریم شده نشان داده شود که کشور تحریم کننده اقدامات آن کشور را تقبیح می کند؛
  - ✓ به کشورهای متحد گفته شود که آنچه که به نام موضع گیری اظهار می شود توأم با برخی اقدامات عملی است (نشان دادن تصمیم و اراده برای اقدام)؛
  - ✓ برای برخی محافل داخلی کشور تحریم کننده مسجل شود که دولت آن کشور در صورت اقتضا برای تعقیب منافع ملی خود اقدام می کند. (Garry Clyde Jeffrey J., and Kimbely Ann: 2001).

رعایت معیارهای اخلاقی مشروع در اعمال تحریم‌ها

یکی از عوامل مهم در حمایت از تحریم‌ها، ارزش هنجارهای جهانی در ارزیابی این موضوع است که آیا اساساً تحریم باید اعمال شود یا خیر؟ چنانچه پاسخ مثبت فرض شود، تصمیم در خصوص اعمال تحریم‌ها براساس چه معیارهایی باید سنجیده شده و توجیه شود. آیا در جایی که هنجارهای اساسی حقوق بشر در مخاطره قرار می‌گیرند می‌توان تحریم‌هایی را اتخاذ نمود؟ با بررسی معیارهای جهانی حقوق بشر مندرج در منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹) و سایر اسناد مربوطه که مبنای اصول پذیرفته شده‌ی بین‌المللی می‌باشند، می‌توان ادعا کرد که چنانچه تحریم‌های اقتصادی منجر به رنج و مشقت انسانها گردند این تحریم‌ها توجیهی از منظر حقوق بین‌الملل ندارند. این مسئله حتی در موردی که تحریم‌های اقتصادی توسط سازمان ملل متحد تحت توجیهات منشور سازمان از اجماعی بین‌المللی برخوردار است، قابل توجه می‌باشد. گزارش تکان‌دهنده‌ی یونیسف در دسامبر ۱۹۹۴ درخصوص به مخاطره افتادن سلامتی ۵/۳ میلیون نفر از مردم عراق و سوء تغذیه آنها شامل ۱/۵ میلیون نفر از کودکان زیر ۱۵ سال و ۲۳۰۰۰۰ نفر از زنان آبستن و شیرده که در نتیجه تحریم‌های اتخاذ شده از طرف شورای امنیت در اول آگوست ۱۹۹۰ بعثت حمله عراق به کویت صورت گرفت، عمق فاجعه‌ای این‌چنین را به تصویر می‌کشد. ظهور اندیشه‌های بشر دوستانه و توجه به حقوق اساسی بشر مبتنی بر کرامت، شخصیت و ارزش‌های عالی انسانی باید زمینه‌ای برای جلوگیری از ورود صدمه عمومی به مردم بی‌گناه و قربانی کردن آنها به منظور اهداف و اغراض سیاسی از طرف دولتها باشد. با ظهور هنجارهای جدید و گرایش‌های بدیع در حقوق بین‌الملل می‌توان حق مداخله بشر دوستانه را به عنوان استثنایی بر اصل مصونیت دولتها توجیه نمود (شریف، ۱۳۷۳: ۱۲). نظر به درج حق حیات در اسناد بین‌المللی بشر، از قبیل ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) به عنوان حقوق بنیادین بشر و توجه به ویژه‌گی آمریت اسناد مزبور، می‌توان مداخله بشر دوستانه را دارای وجاهت قانونی دانست (بیک‌زاده، ۱۳۷۹: ۷۶) به همین منظور اعمال حقوق بشر دوستانه بین‌المللی در حمایت از افراد غیر نظامی و تحدید قلمرو تحریم‌های ناقض حقوق بشر نه تنها لازم بلکه ضروری است. برای اینکه

تحریم‌ها موثر واقع شوند باید براساس معیارهای اخلاقی، مشروع و معتبر مبتنی باشند و خود منجر به نقض حقوق ارزشمند بشر نگردند همانگونه که استرن (STERN) خاطر نشان می‌کند باید در جستجوی روش‌ها و ابزار دسته جمعی برای اعمال تحریم‌ها بود و این راه حل را می‌توان در کارایی بیشتر موازین حقوق بین الملل جستجو کرد و نه در مقررات امپریالیستی که بوسیله یک ابرقدرت وضع می‌گردد (شاو، ۱۳۷۴: ۴۰۸).

تحریم و حقوق بشر

همان‌طور که در مباحث بالا اشاره نمودیم تحریم یکجانبه می‌تواند قواعدی از حقوق بین الملل بشر را نقض کند. بعضی از آنها در ذیل بیان می‌گردد.

حق فعالیت اقتصادی:

میثاق بین المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مواد ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۸ حقوقی از قبیل حق برخورداری از شرایط عادلانه و مناسب کار، حق برخورداری از زندگی مناسب از جمله غذا، پوشاک و مسکن کافی، بهداشت، آموزش و پرورش حق برخورداری از پیشرفت علوم و فنون و حق برخورداری از مزایای دستاوردهای فکری و هنری بیان شده است.

لازم به ذکر است تحریم‌های آمریکا علیه ایران در مجموع از چند جنبه به اقتصاد ایران لطمه وارد کرده و می‌کند. صادرات نفت، گسترش و نوسازی حوزه‌های نفتی، واردات عمومی و سرمایه گذاری خارجی از حوزه‌هایی هستند که مورد هدف و لطمه قرار گرفته‌اند. همچنین گفته می‌شود در آمد سرانه ایران دو سوم کمتر از زمان قبل از تحریم شده است.

تحریم، نقض حق توسعه:

در اعلامیه وین و برنامه عمل ۲۵ ژوئن ۱۹۹۳ حق توسعه به این صورت توصیف شده است "حقی جهانی و جدائی ناپذیر و جزء جدا نشدنی حقوق اساسی بشر". همچنین اعلامیه حق توسعه این اصل را چنین بیان می‌دارد "حق انسانی جدائی ناپذیر که به موجب آن هر انسانی و تمام مردم حق دارند در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که در آن کلیه حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی بطور کامل تحقق

می یابد مشارکت و همکاری کرده و از آن بهره مند شوند." کمیسیون حقوق بشر تحت عنوان "حقوق بشر و اقدامات قهرآمیز یک جانبه" به صراحت محدودیت‌های تجاری، محاصره ممنوعیت معامله و مسدود کردن دارائی‌ها را به عنوان اقدامات مجبور کننده‌ای فهرست می کند که از لحاظ حقوق بشر جرم محسوب می شوند. تحریم های امریکا موجب اختلال به روند توسعه مذکور گردیده است.

حق تعیین سرنوشت:

منشور ملل متحد در بند ۲ ماده ۱ خود چنین ذیل مقاصد سازمان بیان می دارد "توسعه روابط دوستانه در روابط بین الملل بر مبنای احترام به اصل تساوی حقوق و خودمختاری ملل و انجام سایر اقدامات مقتضی برای تحکیم صلح جهانی". حق خودمختاری یا تعیین سرنوشت - فارغ از تفاوت‌های جزئی آنها - در نظام حقوق بین الملل بشر به عنوان اصلی اولیه شناخته شده است که بدون احترام به آن صلح پایدار جهانی امکانپذیر نخواهد بود. با توجه به اهداف پیدا و پنهان امریکا از اعمال تحریم که نهایتاً وارد آوردن فشار به قشر وسیعی از مردم و شاخه ای از نیروهای مسلح که در مقدمه قانون اساسی ایران ارتشی مکتبی معرفی شده اند است تا بدان وسیله به مطلوب خود که براندازی نظام است برسد می توان بدین نتیجه رسید که تحریم‌های یکجانبه امریکا علیه ایران به طور غیرمستقیم لطمه‌ای است به حق تعیین سرنوشت و خودمختاری ملت ها که مورد تاکید قطعنامه‌ای مختلف و اعلامیه‌های گوناگون نیز قرار گرفته است. بنابراین با فرض اثبات اهداف غیرمشروع امریکا در مداخله در نظام سیاسی ایران و تغییر آن - چنانچه قبلاً سیاسی بودن این تحریمها ثابت گردید - می توان بدین معنی قائل بودن که امریکا با این اقدام خود به نوعی قاعده شناخته شده حق تعیین سرنوشت را در مورد ملت ایران نفی می کند.

اصل مسئولیت فردی در مجازات:

اقدامات قهری مانند تحریمهای اقتصادی جامع علیه کشوری قبل از هر چیز شکلی از تنبیه دسته جمعی می باشد که با اصل اخلاقی مسئولیت فردی نامتناسب است. تنبیه آنهایی که مسئول تصمیمات سیاسی مشخصی نیستند ممکن است با توجه به تلاش به ضربه زدن مستقیم به مردم کشور هدف، اقدامی تروریستی قلمداد شود. به هر حال

وارد ساختن خسارتهای عمدی به مردم بی گناه فی نفسه یک عمل غیراخلاقی است که با هیچ ساختار منفعت گرایی توجیه نمی شود.

علاوه بر موارد یاد شده تحریم های یکجانبه اقتصادی نامشروع بدون مبنای قانونی می تواند به حقوق دیگری از این نظام برتر بین المللی (حقوق بشر) لطمه وارد آورد به طور مثال تحریمهای امریکا در صنعت هواپیمائی جمهوری اسلامی ایران به گفته وزیر راه و ترابری ایران موجب شده تا جان مسافران هوایی به خطر افتد و این خود نقض حق امنیت و یا حتی حق حیات می تواند تلقی شود.

در انتها لازم است در مورد مشروعیت قوانین و فرامین تحریم مانند قانون داماتو و لیست اخیر تحت فرمان ۱۳۳۸۲ دولت امریکا در برابر مردم کشور خود توضیحی داده شود. شاید در بداهه تصور شود تصویب این قانون که شرکتهای و اتباع خود را از بعضی از انواع تجارت با ایران منع می کند موجب شده تا نقض تعهدات مربوط به محو تبعیض نژادی صورت گیرد. چرا که دولت امریکا با استثنا کردن دولت و شرکتهای ایرانی موجب شده تا در فعالیتهای اقتصادی اتباع امریکا تبعیض آشکار و فاحش ایجاد نماید و مانع از بهره مندی اتباع این کشور از سود ناشی از معاملات با ایران شود.

هر چند در ماده ۱ کنوانسیون محو تبعیض نژادی مصوب ۱۹۶۵ اعلام می شود که «تبعیض نژادی از نظر این کنوانسیون به معنای هرگونه تبعیض، محرومیت، محدودیت یا امتیاز بر مبنای نژاد، رنگ، اصل و نسب یا ریشه ملی یا قومی است که در شناسائی مربوط به زندگی عمومی لطمه وارد می سازد» اما در بندهای ۲، ۳ و ۴ از همین ماده به این معنی اشاره شده است که «مقررات مختلف و متفاوتی که دولتها در مورد اتباع خود و بیگانگان وضع و اجرا می کنند یا قواعدی که مربوط به تابعیت می شوند مشمول تعریف تبعیض نژادی فوق الذکر نمی گردد». بنابراین از این منظر نمی توان دولت امریکا را متهم به نقض قواعد منع تبعیض در قبال مردم خود دانست چرا که موضوع تحریم دائرمدار بر کشور ایران و تابعیت ایرانی است و آنچه که موجب تمایز میان افراد مورد معامله اقتصادی قرار می گیرد تابعیت ایرانی آنهاست که بر اساس کنوانسیون این اقدام مجاز شناخته شده است.

نتیجه گیری و استنتاجات نظری

تحریم‌ها توسط کشورها و خصوصاً در چارچوب سازمان بین‌المللی ممکن است تبعات وخیم و غیرقابل جبرانی را بر حقوق و حیات و آینده کشور مورد تحریم تحمیل کند. تجربه تحریم‌ها نشان داده است که همواره قربانی درجه اول این اقدامات ملت‌ها هستند و در موارد متعددی همچون برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران این تحریم‌ها بر مبنای التزامات شورای امنیت در رعایت حقوق بشر و حق ملت‌ها در برخورداری از حقوق بنیادینی مثل حق حیات و دستیابی به فناوری نوین، از اساس مورد خدشه و نامشروع‌اند، اما در مواقعی هم همچون لیبی و عراق در زمان حکومت صدام (حسین)، رهبران خاطی که بعضاً از رهگذر این تحریم‌ها و فشار بیشتر بر مردم کشورشان، حتی سود سرشاری می‌برند، هدف تحریم‌ها قرار نگرفته‌اند.

به هر روی مقتضیات موجود و رویه بین‌المللی در حال حاضر ناگزیر از گزینش چنین روشی در ازای روش‌های هزینه‌بر و مسلحانه است و با علم به وجود نقض‌های حقوق بشری غیر قابل اجتناب در قالب این قطعنامه‌ها، این روش دنبال می‌شود. البته سازمان ملل متحد و به طور خاص شورای امنیت در سال‌های اخیر با فعال‌تر کردن کمیته‌های تحریم و نگرش مثبت نسبت به اعمال تحریم‌های هوشمند به سمتی در حال حرکت است که که بیشترین اثر را بر ناقضان و کمترین تبعات منفی را بر ملت کشور تحریم شونده داشته باشند هر چند در اعمال این دسته از تحریم‌ها هم اشکالات و معایبی چون نقض برخی از حقوق بشری مانند نقض دادرسی منصفانه قابل طرح است اما روشن است که کار سازتر و انسانی‌تر می‌نماید. بهر روی تحریم‌های مزبور هنگامی موثر و عادلانه است که از مسیر اصلی و عدالت و کارکرد شورای امنیت خارج نشود. حال آنکه در قضیه‌ی برنامه‌ی صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران موازین قانونی و اخلاقی شورای امنیت زیر پا گذاشته شده است. نقض فاحش حقوق بشر افراد منضم به قطعنامه‌های هسته‌ای علیه ایران از یک سو و نقض حقوق بنیادین ملت ایران از سوی دیگر، گواه بر تخطی و انحراف از وظایف اصلی شورای امنیت است.

اما همانگونه که از شواهد و قراین پیداست، تبدیل تحریم‌های یک جانبه اقتصادی آمریکا به تحریم‌های چند جانبه سازمان ملل، مسئله را وارد برهه جدیدی

کرده که هم از نظر سیاسی و دیپلماسی و هم از بعد اقتصادی مسئله مهمی تلقی می گردد. نتایج نشان می دهد که از نظر اقتصاد، بخش سیستم مالی بیشترین تاثیر را نسبت به سایر بخش ها متقبل می شود. تحریم های اخیر سیستم مالی کشور را نشانه گرفته اند که در صدد فلج کردن روابط مالی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای خارجی است. تحریم های اقتصادی، واردات مواد اولیه و کالاهای سرمایه ای را از نظر کمی و کیفی متاثر می سازند که به دنبال خود کاهش کمی، کاهش تولید و بیکاری را به همراه دارد.

در این میان آنچه حائز اهمیت است آن است که تحریم های اقتصادی عاری از تاثیر نیست و برای رسیدن به اهداف و آرمانهای انقلاب و کشور بایستی هزینه های آن را نیز متحمل شد. اما کاهش تاثیرات این تحریم ها، دور زدن و خشی سازی تحریم ها و در صورت امکان مقابله به مثل و متقابل می تواند در دستور کار باشد. در این راستا، اقداماتی همچون: تغییر طرف های تجاری، تولید برخی از کالاها در داخل، کاهش مصرف برخی از کالاها می تواند موثر باشد. در کنار این برنامه ها خصوصی سازی و کوچک و خرد کردن برخی از شرکتها و ارگانهای بزرگ شناسایی آنها از طرف کشورها تحریم کننده سخت و اقتصاد کشور را در مقابل تحریم ها مقاوم می کند.

پیشنهادهایی برای جلوگیری از تاثیر تحریم ها:

در این راستا علاوه بر راهکارهای مزبور ارائه راهکارهای دیگری می تواند برای فرار از تحریم ها کار ساز باشد که در قالب مولفه های زیر قابل تبیینند:

(۱) حفظ وحدت ملی و تقویت دستگاه دیپلماسی کشور

(۲) بکارگیری همه امکانات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور برای خشی نمودن و یا کم اثر نمودن اقدامات سیاسی و محدودیت های اعلام شده،

(۳) تعامل با کشورهای منطقه و برنامه ریزی مدون و تعریف شده با کشورهای مختلف،

(۴) ادامه مقتدرانه پژوهش و تحقیقات و فناوری هسته ای صلح آمیز تا رسیدن به اهداف مطلوب،

۵) قطع کلیه بازرسی های بازرسان آژانس بر اساس مصوبه مجلس شورای اسلامی در صورت ایجاد محدودیت،

۶) بررسی موضوع تجدیدنظر ایران در رابطه با عضویت در آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای به دلیل ناکارآمدی و سیاسی بودن و منافی بودن آن با منافع ملی ایران،

۷) تجدیدنظر در ارتباط با کشورهایی که به‌نحوی در این ماجرا علیه جمهوری اسلامی ایران موضع‌گیری نموده‌اند.

با آرزوی سربلندی و اقتدار کشور بزرگ ایران در همه عرصه‌های بین‌المللی

منابع:

۱. ایوانز، گراهام و نونام، جفری (۱۳۸۱)، فرهنگ روابط بین الملل؛ ترجمه حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طرازکوهی، تهران: نشر میزان.
۲. بیگزاده، ابراهیم (۱۳۷۹)، سازمانهای غیردولتی و حقوق بین الملل، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۱-۳۲، پائیز و زمستان.
۳. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۶)، فلسفه دین، فلسفه حقوق بشر، قم: مرکز نشر اسراء.
۴. زهرائی، مصطفی (۱۳۷۶)، تحریم اقتصادی از نظر تا عمل، مجله سیاست خارجی، سال یازدهم، شماره ۱.
۵. سجادیپور، سید محمدکاظم، ارزیابی مهار دوگانه: چهارنگاه متفاوت، مجله سیاست خارجی، سال یازدهم، شماره ۱.
۶. سیمبر، رضا (۱۳۸۳)، حقوق بشر در نظام بین الملل، رشت: انتشارات دانشگاه گیلان.
۷. شریف، محمد (۱۳۷۳)، بررسی دکترین نامحدود بودن صلاحیت شورای امنیت، تهران: انتشارات اطلاعات.
۸. طباطبایی، سیداحمد (۱۳۷۹)، تحریم های اقتصادی شورای امنیت سازمان ملل متحد علیه عراق و حقوق بشردوستانه، مجله مجتمعی آموزش عالی قم: شماره ششم، سال دوم، تابستان.
۹. عزیزنژاد، صمد و سید نورانی، سید محمدرضا (۱۳۸۱)، «بررسی آثار تحریم بر اقتصاد ایران با تأکید بر تجارت خارجی»، مجله مجلسی و پژوهش، سال ۱۶، شماره ۶۱.
۱۰. فرخ سیری، منصور (۱۳۸۷)، «محدودیت های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم های اقتصادی»، مجله حقوق بین المللی، سال ۲۵، شماره ۳۹.
۱۱. مصفا، نسرین، «جایگاه تحریم در حقوق بین الملل و منشور سازمان ملل متحد»، مرکز مطالعات عالی دانشگاه تهران، تحت عنوان مقاله ای در پایگاه همشهری:

۱۲. ملکی، عباس، تحریم امریکا علیه ایران ارزیابی مقدماتی، مجله سیاست خارجی، سال یازدهم، شماره ۱، عباس
۱۳. ملک، شاو (۱۳۷۴)، حقوق بین الملل، ترجمه محمد حسین وقار، تهران: انتشارات اطلاعات.
۱۴. ممتاز، جمشید (۱۳۷۸)، انطباق تحریم‌های شورای امنیت با حقوق بشردوستانه بین‌المللی، مجله سیاست خارجی، شماره چهارم، سال سیزدهم.
۱۵. موحد، محمد علی (۱۳۸۱)، در هوای حق و عدالت (از حقوق طبیعی تا حقوق بشر)، تهران: انتشارات کارنامه، چاپ سوم.
۱۶. هاشمی، سید محمد (۱۳۸۴)، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، تهران: انتشارات میزان.

17. Davidsson, Elias. (2003). Towards a Definition of Economic Sanctions, (revised version 11). Available on:
http://www.aldeilis.net/english/attachments/919_econsanc-definition.
18. Hufbauer, Gary and Barbara Oegg. (2001). A Short Survey of Economic ctions. Institute for International Economics. Available on:
http://hawk.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/6966/ipublicationdocument_singledocument/db68.
19. Donnelly, jack (1999), "Human rights, democracy and development", Human rights Quarterly. Vol, 21no, 39, available at. [www. u.edu/jdonnell](http://www.u.edu/jdonnell).
20. Barry E. Carter. (۱۹۸۷). International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime. California Law Review, Volume 75, Issue 4. Available on:
<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=84&conte>.
21. Galtung, John; On the Effects of International Economic Sanctions; World Politics; Vol. 19, 1967.
22. Hufbauer Garry Clyde, Schott Jeffrey J. and Elliott Kimberly Ann, (2001); Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy, 3rd Edition, Institute for International Economics.
23. Hufbauer Gary Clyde, Elliott Kimberly Ann, Cyrus Tess, Winston Elizaeth (2000); US Economic Sanctions: Their Impact on Trade, Jobs and Wages, Institute for International Economics.
24. Malloy, P. Michael; Economic Sanctions and Human Rights: A Delicate Balance; [www.wcl.american: edu/hrbrief/](http://www.wcl.american.edu/hrbrief/)